

ВІДПОВІДНІСТЬ ХРИСТИЯНСЬКИМ ЦІННОСТЯМ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

НАЗИМКО Єгор Сергійович - кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (Донецький юридичний інститут МВС України)

УДК 343.2

Отстаивается идея о необходимости ответственности уголовного законодательства христианским нормам и правилам поведения. Особое внимание автором уделено христианским основам внедрения гуманного наказания за совершение преступления.

Ключові слова: *християнство, цінності, злочин, гріх, покарання.*

Актуальність роботи визначається тим, що релігія і право є найважливішими складовими частинами системи соціальних регуляторів, які істотно впливають на суспільне життя. Насущним питанням сьогодення є вплив релігійних текстів на формування національної системи права, формування кримінально-правових заборон, а також визначення кола заходів, що застосовуються до злочинців.

Зазначимо, що основною причиною криміналізації суспільства Православна Церква вважає «затмарений стан людської душі», визнаючи, однак, негативний вплив на цей процес економічних і соціальних проблем, слабкості державної влади. Найнебезпечніша злочинність та, що маскується політичними і псевдорелігійними мотивами.

Як і світська держава, світське право є вторинним. Будь-яка правова система, створена людським співтовариством, з погляду християнства, несе на собі відбиток обмеженості і недосконалості, хоча і містить деякий мінімум моральних норм, обов'язкових для всіх членів суспільства. «Завдання світського закону – не в тому, щоб світ, заповнений

злом, перетворився в Царство Боже, а в тому, щоб він не перетворився на пекло». („Основи...”, IV.2). Людський закон не може вмістити всю повноту закону Божого, але він повинен, принаймні, відповідати християнським принципам, а не руйнувати їх [1].

У світовій, зокрема європейській, законотворчій практиці існують приклади визнання пріоритету християнських цінностей для сучасного державного будівництва та запровадження їх у Конституцію – основний закон держави. Яскравим прикладом є нова Конституція Угорської Республіки, яка набрала чинності 1 січня 2012 року. Декларація під назвою «Національне кредо», яка передуює Конституції, серед інших пунктів проголошує наступне: «Ми визнаємо роль християнства у збереженні нашої державності» [4].

Беззаперечним представляється те, що поняття «гріх» є значно ширшим, ніж поняття «злочин» або «правопорушення». Ще Чезаре Беккарія вважав, що мірилом злочину не може бути важкість гріха, оскільки ступінь гріха вимірюється злобою серця, глибинну суть якої неможливо пізнати без Божого одкровення [2, с. 97-98]. При цьому не можуть ефективно працювати закони держави, які не прийняті свідомістю та совістю тих, хто має їх виконувати.

Мета статті – проаналізувати відповідність кримінально-правових заборон та засобів впливу на особу, що вчинила злочин, християнським нормам, встановити особливості впливу християнських цінностей на механізм кримінально-правового регулювання.

Для всіх відомих філософсько-етичних концепцій та підходів до розуміння життєдіяльності суспільства характерне поєднання злочину і злочинності зі злом, яке є притаманним самій людині через її недосконалу природу (Т.Гоббс, І Кант, В.Соловйов). Тобто людина недосконала, оскільки не отримує в готовому вигляді відповідних умов життя і постійно намагається їх створити. А християнська ідея витоку зла пов'язана з підходом, який трактує недосконалість людини через її гріхопадіння. Інакше кажучи, в обох випадках злочин вважається невід'ємною рисою життєдіяльності людини як соціальної істоти та сутнісною характеристикою самого суспільства. При цьому єдиним є визнання того, що зло має свої особливі, недосяжні людському розумінню підґрунтя і передумови, тобто воно знаходиться у трансцендентній (потоїбічній) реальності. Але причини злочину реально досяжні, оскільки є наявними у соціальному середовищі та антропосфері, тобто вони лежать в емпіричному просторі речей та людському екзистенційному бутті. Більшість існуючих філософсько-соціологічних концепцій правопорушення об'єднує визнання злочину як неминучого і нездоланного атрибуту цивілізації, як своєрідного символу дисгармонійності відносин людини зі світом і собі подібними.

Але при цьому людство не покидає ідея «соціальної гармонії», яка породжувалась спостереженням за природним, космічним порядком, на тлі якого людське життя з його війнами, ненавистю, агресивним протистоянням у боротьбі за фізичне виживання здавалось ненормальним, неупорядкованим, що не вписувалось у загальну картину Всесвіту, який здавався цілісним, добрим і прекрасним. На вирішення цієї проблеми затрачені величезні інтелектуальні зусилля багатьох поколінь. Починаючи з первісних уявлень людей про світ – міфології, релігійного знання і до витончених філософських концепцій сучасності, – вся проблема злочину постає як проблема протистояння добра і зла. Але ця світоглядна проблема у своєму інструментальному, практичному вимірі сьогодення виглядає таким чином – як зло (ступінь зла) визначити на законодавчому рівні.

Релігія виявляє собою важливий і необхідний феномен духовного життя людини і

суспільства. Згідно з тлумачним словником, релігія – це «одна з форм суспільної свідомості, сукупність духовних уявлень, що ґрунтуються на вірі в надприродні сили й істоти (богів, духів), які є предметом поклоніння» [3, с. 665].

Філософія релігії аналізує сутність релігії, висвічує співвідношення віри і свідомості, аналізує проблеми ставлення людини і Бога, етичне значення релігії, її роль у житті суспільства, у розвитку духовності як людини, так і людства.

Усім народам світу спочатку властива релігійна потреба духу і відповідна їй область ідей, почуттів і досвіду. Людям властиво релігійне відчуття. Але проблема полягає в тому, що якщо не направити його в конструктивне русло і не захистити людей від деструктивних релігійних культів, то людство не зможе нормально розвиватися.

Кримінальне право існує для обмеження свавілля, антигромадських, антигуманних схильностей і спонук, які відносяться до помилково зрозумілих особистих інтересів, до прояви хворобливих потягів. Воно є необхідною умовою здійснення свободи громадян в суспільстві.

Релігія істотно впливає на виникнення і формування кримінального права. Правова свідомість спочатку тісно змикається з релігійною. Освітлюючи кримінальне право або окремі його інститути, релігія визнає гріхом порушення не тільки релігійних, але і юридичних норм і сприяє тим самим їх виконанню. Звичайно, не можна побудувати нормальне суспільство без моральних принципів, що визначають правила «доброї поведінки» людини в суспільстві. Проте етичні норми, цінності кримінально-правової охорони звідкись повинні братися. А вони, у свою чергу, і витікають з релігійної доктрини.

Життя людей у суспільстві підкоряється не тільки правовим, але й етичним регулятивним принципам, що вивчається етикою. Релігійна етика через Боже слово встановлює певні еталони поведінки (норми) для людей, у першу чергу моральні, які і повинні регулювати відносини між людьми. Дуже часто, кажучи про етичні норми, маються на увазі моральні принципи. Отже, проблема

в наступному: високий рівень моральності, але деградоване суспільство або розвинуте суспільство, але низький рівень моральності? Дуже важливо, щоб ці поняття знаходилися на одному рівні розвитку, вони повинні гармонійно доповнювати один одного. Необхідно, щоб мораль відповідала рівню суспільного розвитку для регулювання відносин і дійсному функціонуванню. Багато що залежить від людей, оскільки вони визначають, які цінності підтримуватимуться в суспільстві, а це, у свою чергу, регулюється нормами моралі.

Релігійні норми – самостійний вид соціальних норм, у яких сформульовані релігійні правила поведінки людей, вони володіють всіма необхідними ознаками соціальної норми. Проте, державні правові норми направлені тільки відносно громадян держав, релігійні – можуть застосовуватись до всіх без виключення людей.

Руйнування релігійних основ, де б воно не відбувалося, ніколи не приносило користі праву і правовому порядку, оскільки, зрештою, право і релігія покликані закріплювати і затверджувати етичні цінності, і в цьому закладені корені їх взаємодії. І чим більше у світі буде виконуючих свої зобов'язання перед Богом християн, тим більше в суспільстві буде любові один до одного і тим менше зла і гріха, оскільки любов знищує, «вкорінює» зло і гріх.

Релігійні (моральні) норми свого часу вплинули на формування ментальності й світоглядних почуттів української нації. Передусім ці норми є сукупністю християнських настанов і переконань, якими неодмінно керуються ті, хто створює чи застосовує кримінальний закон (невипадково, що КК України 2001 р. передбачив оновлені склади злочинів проти свободи совісті та вперше виокремив злочини проти суспільної моралі).

Християнське святе письмо (Біблія) складається з двох частин – книг Старого та Нового Заповіту.

Нині окремі науковці вважають Біблію першоджерелом кримінального права, для якого є характерним чіткий порядок щодо визначення гріховності (протиправності) діяння та встановлення принципів відповідальності.

Першу письмову згадку про злочин ми

зустрічаємо у Біблії. Так, у першій Книзі Мойсея встановлювалась заборона на дії, які є небезпечними для людини, а саме: на вживання плодів з «дерева пізнання добра і зла», за порушення якої відповідно застосовувалося певне покарання – смерть (Буття, 2:17). У цьому випадку сутнісний зміст гріха є схожим зі змістом тлумачення поняття «злочин» і містить формальну ознаку – протиправність, а саме: гріховні діяння є чітко визначеними і передбачені релігійною нормою (Вихід, глава 20). Проте необхідно зауважити, що матеріальний бік гріховної дії утворює не тільки соціальна сутність, а ще й моральна. Тобто гріховне діяння несе у собі не тільки суспільну небезпеку для інших людей, а й небезпеку для сутності існування особи, яка вчинила гріх. Тому формально-матеріальний бік гріха поєднує соціальну та моральну сутність, а враховуючи те, що на певному етапі становлення та розвитку державності держава узаконювала релігійні норми та забезпечувала їх виконання апаратом примусу, – ще й мала місце юридична сутність цього суспільно-духовного явища. Порушення закону відбувається шляхом вчинення зла, а, отже, існує навіть синонімічна схожість між гріхом і злочином.

Частково відповідь на це питання відображена в П'ятикнижжі, де йдеться про основні фундаментальні принципи забороненої поведінки людини, які є аналогічні діянням, що визначені Кримінальним кодексом України, як злочинні і ті, що караються. Як приклад, можна використати біблійний принцип «не вбий» (Вихід, 20:13). Порушуючи цей принцип, людина вчиняє гріх, за який передбачається певний вид покарання. Цьому принципу відповідає зміст ст. 115 КК України, яка також визначає вбивство як найтяжчий злочин і передбачає покарання за його вчинення. Аналогічно можна провести паралель між принципом «не кради» (Вихід, 20:15), якому відповідає ст. 185 «Крадіжка»; принципу «не обманюй ближнього» (Левіт, 19:11) відповідають положення ст. 192 «Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою», ст. 225 «Обман покупців та замовників», ст. 226 «Фальсифікація засобів вимірювання»; принципу «не чини неправду в суді» (Левіт, 19:15)

відповідають ст. 372 «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності», ст. 373 «Примушування давати показання», ст. 375 «Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови»; принципу «не свідчи неправдиво в суді» (Вихід, 20:16; Повторення, 5:20) відповідають ст. 383 «Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину», ст. 384 «Завідомо неправдиве показання» та ін.

Також дуже цікавим видається наявність у Старому заповіті (Левіт 5:2) презумпції знання Божих законів, іншими словами, незнання яких не звільняє від відповідальності: «І якщо торкнеться чогось нечистого, чи то трупу звіра нечистого, чи то трупу худоби нечистої, чи то трупу гада нечистого, але не відав цього, то він є нечистий і винуватий».

Отже, такі ознаки, як визначення забороненої дії та передбачення за неї певного виду покарання, є об'єднуючими компонентами понять злочину та гріха. Тобто для дій, які підпадають під ці два поняття, є характерними наявність протиправності, суспільної небезпеки, вини, аморальності та караності.

Перелік гріховних діянь, так само як і злочинних, є чітко визначеним (Вихід, 20:3-17). Різниця ж полягає лише у тому, що злочинність діяння визначається державою у вигляді формально визначених правил поведінки, які забезпечуються державним примусом (покаранням), а гріховність – Богом, механізм покарання за яку не визначений.

Досліджуючи ж саму систему покарань за Мойсеевими законами, необхідно зауважити, що вона не є абсолютно структуризованою і має певною мірою жорсткий характер, адже в ній зберігається смертна кара (Вихід, 21:12, 14-17, 29; 31:14; Левіт, 20:10, 27; Числа, 35:17-18,) та принцип «таліону» (Вихід, 21:23-25; Левіт, 24:19-20; Числа, 35:33; Повторення, 19:21). Тюремне ув'язнення, як окремий вид покарання, у п'яти книгах Мойсея не використовується, а перше його застосування зустрічається у Другій книзі Хронік при ув'язненні пророка Михея (18:25-26). У цих же законах також зустрічаються тілесні покарання, а саме: побиття (до 40 ударів) людини у присутності суддів (Повторення, 25:2-3) та членоушкодження (Повторення, 25:12).

Питання власності у Біблії теж не обійде-

но стороною. Так, при пошкодженні майна (тварин) передбачалось повернення аналогічного, тільки у 4-х чи 5-кратному розмірах (Вихід, 22:1). За підпал врожаю необхідно було відшкодувати повністю нанесені збитки (Вихід, 22:6). Поряд з матеріальним відшкодуванням збитків застосовувалась і спокута — у вигляді жертвоприношення (Левіт, 4:13-17) та сповіді (Числа, 5:6-8). Жертвоприношення мало частково матеріальний характер, оскільки у жертву приносили певні матеріальні цінності (тварин, продукти врожаю). Сповідь здійснювалась тільки через свідоме визнання людиною власного гріха і публічне каяття перед Богом, що мало більш дієвий вплив на подальшу поведінку злочинця, ніж звичайне покарання.

Окремо заслуговує на увагу біблійний підхід до злочинців, які вчинили вбивства з необережності. Для цього Господь наказує Мойсею побудувати шість міст захисту (Числа, 35:6, 11-13) з метою огородити вбивцю від руки месника. Певний інтерес викликає те, що сам Бог зобов'язує суспільство вберегти вбивцю від руки месника (Числа, 35:25), щоб не пролилася кров невинного і не було крові на тобі (Повторення, 19:10). Тобто в такому випадку самосуд не допускався.

Таким чином, можемо зробити висновок, що для системи Мойсеевого законодавства характерною є наявність не тільки смертної кари та тілесних покарань, а й покарань, які не пов'язані ані зі смертю, ані з обмеженням волі, які мають характер майнового відшкодування збитків та морального страждання.

Норми Мойсеевого закону не допускають необґрунтованості вироків. Взяти хоча б положення про заборону судити людину на основі свідчень одного свідка. Тут Богом допускається, що у свідченні однієї людини може бути менше правди, ніж у двох чи трьох свідків. Якраз тому Господь говорить: «Справа повинна слухатися при наявності двох чи трьох свідків» (Повторення, 19:15), і наголошує, що тільки на основі свідчень двох-трьох свідків повинен померти засуджений на смерть (Повторення, 17:6). За неправдивість свідчень свідок карався тим, що він бажав підсудному (Повторення, 19:19). КК України у такій ситуації передбачає чітко визначений перелік покарань за аналогічний

АНОТАЦІЯ

Відстоюється ідея про необхідність відповідності кримінального законодавства християнським нормам і правилам поведінки. Особливу увагу автором приділено християнським основам впровадження гуманного покарання за скоєння злочину.

SUMMARY

The idea of a necessity for a criminal legislation to correspond to Christian norms and behavior rules is upheld. The special attention is focused on Christian principles of introduction of humane punishment for committing crimes.

злочин (ст. 383 «Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину», ст. 384 «Завідомо неправдиве показання»).

Принципи рівності та законності, за біблійним правилом призначення покарань, є рівними і взаємопов'язаними, в основі яких лежить об'єктивна істина. Богом сказано: «Не суди неправдиво бідного (Вихід, 23:6), проклинаю тих, хто судить неправдиво прибульця, сироту чи вдову (Повторення, 27:19), наказую віддалятися від неправди і не умертвляти невинного, бо Я не виправдаю беззаконника» (Вихід, 23:7).

Дієвість цих двох принципів забезпечується недоторканністю закону та рівністю усіх перед ним: не підміняй закон, не дивись на особу і не бери дарунків, адже дарунки осліплюють очі мудрих і перетворюють праведних на неправедних (Повторення, 16:19). Заборона підміни закону передбачена і у вітчизняному кримінальному законодавстві - (ч. 3 ст. 3 КК України). Рівність усіх перед кримінальним законом встановлюється єдиною для всіх громадян підставою притягнення до кримінальної відповідальності – складом злочину (ч. 1 ст. 2 КК України). Хабарництво теж визначається як злочинне діяння (ст. 368, 369, 370 КК України).

У Новому Заповіті караюча сила самого покарання нівелюється й акцентується увага на примиренні та прощенні, сила яких спрямовується на відновлення та збереження морально-духовного стану як злочинця, так і потерпілої сторони, що дає змогу через призму глибини конфлікту досягти ефективних способів його вирішення. Так, Ісус Христос говорить: «Ви чули, що сказано: «Око за око і зуб за зуб» (Від Матвія, 5:38). А Я вам кажу не противитися злому. І коли вдарив тебе хто у праву щоку твою – підстав йому й другу (Від Матвія, 5:39); Ви чули, що сказано: «Люби свого ближнього, і ненавидь свого ворога» (Від Матвія, 5:43). А Я вам кажу: Любіть ворогів своїх, благословляй-

те тих, хто вас проклинає, творить добро тим, хто ненавидить вас, і моляться за тих, хто вас переслідує» (Від Матвія, 5:44).

Апостол Іоанн дає таке визначення поняттю «злочин»: «Усякий, хто чинить гріх, чинить і беззаконня» (1 Іоанн 3, 4). За вчинення гріха закон Божий, що міститься у 20 та 21 главах книги Вихід встановлює відповідальність за те, якщо особа вчиняє гріх тим, що ставить його під «прокляття» (Вт. 27:26), оскільки в цьому випадку мова йде про «перетинання» меж, дозволеного Богом поводження. Так, значним змістом одночасно наповнюється поняття злочину, як проти Божого діяння й, отже, суспільно-небезпечного, оскільки воно посягає на непорушність правил суспільного життя, встановлених самим Богом.

Для найоптимальнішого забезпечення функціонування механізму кримінально-правового регулювання обов'язковим є відповідність кримінально-правових заборон релігійним нормам. У процесі реформування кримінального законодавства необхідно акцентувати увагу на християнському прощенні, сила якого спрямовується на відновлення та збереження морально-духовного стану як злочинця, так і потерпілої сторони, що дає змогу через призму глибини конфлікту досягти ефективних способів його вирішення.

Література

1. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html>. – Назва з екрану.
2. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа. – М.: ИНФРА – М. 2004. – 184 с.
3. Ожегов С.И.; Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – Издательство: М.: Аз; Издание 3-е, стер., 1996. – 928 с.
4. National Credo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euractiv.com/sites/>